



پژوهشکده شورای نگهبان

# اصول قانون اساسی

## در پرونده نظرات شورای نگهبان

عنوان

بررسی اصل پنجم

شماره مسلسل: ۱۳۹۳۰۱۱۴

تاریخ: ۱۳۹۳/۷/۹



پژوهشکده شورای نگهبان

## شناسنامه

عنوان:

اصول قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان

## اصل پنجم

تدوین:

محمد فتحی

ناظر علمی:

کاظم کوهی

شماره مسلسل: ۱۳۹۳۰۱۱۴

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۷/۹

پژوهشکده شورای نگهبان



## فهرست مطالب

- اصل پنجم ..... ۲
- ۱- نظرات شورای نگهبان در خصوص مصوبات مجلس شورای اسلامی ..... ۲
- ۱-۱- نظر شورای نگهبان در خصوص اصلاحیه طرح تشکیل هیئت منصفه ..... ۲
- ۲- نظرات شورای نگهبان در خصوص اساسنامه‌های مصوب هیئت وزیران ..... ۷
- ۳- نظرات تفسیری و مشورتی شورای نگهبان ..... ۷
- ۴- نظرات شورای نگهبان در پاسخ به استعلامات اشخاص حقیقی و حقوقی .... ۷
- ۵- تذکرات ارشادی و قانونی شورای نگهبان ..... ۷

## اصل پنجم

مصوب ۱۳۶۸: در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)، در جمهوری اسلامی ایران ولایت امر و امامت امت بر عهده فقیه عادل و با تقوی، آگاه به زمان، شجاع، مدیر و مدبر است که طبق اصل یکصد و هفتم عهده‌دار آن می‌گردد.

اصل سابق (مصوب ۱۳۵۸): در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)، در جمهوری اسلامی ایران ولایت امر و امامت امت بر عهده فقیه عادل و با تقوی، آگاه به زمان، شجاع، مدیر و مدبر است، که اکثریت مردم او را به رهبری شناخته و پذیرفته باشند و در صورتی که هیچ فقیهی دارای چنین اکثریتی نباشد رهبر یا شورای رهبری مرکب از فقهای واجد شرایط بالا طبق اصل یکصد و هفتم عهده‌دار آن می‌گردد.

### ۱- نظرات شورای نگهبان در خصوص مصوبات مجلس شورای اسلامی

۱-۱- نظر شماره ۱۲۹۵/۳۰/۸۱ مورخ ۱۳۸۱/۵/۲۰ شورای نگهبان در خصوص اصلاحیه طرح تشکیل هیئت منصفه مصوب ۱۳۸۱/۴/۳۰ مجلس شورای اسلامی:

۱-۱-۱- در ماده (۱) با توجه به اصلاح به عمل آمده، دادگاه صالح شامل دادگاه ویژه روحانیت می‌شود، لکن این شمول از دو جهت زیر اشکال دارد:

الف: چون دادگاه ویژه روحانیت مبنی بر اعمال ولایت مطلقه رهبر معظم انقلاب مدظله‌العالی است، از این جهت الزام این دادگاه به اینکه حتماً باید هیئت منصفه داشته باشد، الزام مقام معظم رهبری مدظله‌العالی است؛ لذا خلاف موازین شرع و مغایر اصول ۵ و ۵۷ قانون اساسی است.

ب: در مواد (۲) تا (۱۳)<sup>۲</sup> مصوبه نحوه انتخاب، شرایط، ترکیب، وظایف و

۱. ماده ۱- رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیئت منصفه در دادگاه صالحه صورت می‌گیرد.

مصوبه اصلاحی (نهایی) مورخ ۱۳۸۱/۷/۲۹ مجلس به منظور رفع ایراد شورا:

ماده ۱- رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیئت منصفه در دادگاه صالحه صورت می‌گیرد. هیئت منصفه در دادگاه‌های تحت نظر قوه قضائیه طبق این قانون تشکیل می‌گردد.

۲. ماده ۲- اعضای هیئت منصفه از بین اصناف و گروه‌های مختلف اجتماعی نظیر روحانیون، اساتید دانشگاه، دانشجویان، پزشکان، مهندسان، کارگران، کشاورزان، نویسندگان، روزنامه‌نگاران، معلمان،



وکلای دادگستری، کارمندان، هنرمندان، پیشه‌وران و تجار برای مدت چهار سال انتخاب می‌گردند. ماده ۳- انتخاب اعضای اصلی و علی‌البدل هیئت منصفه هر استان از بین اقشار و صنوف مختلف از طریق اعلام عمومی و جمع‌آوری تقاضاهای داوطلبان عضویت در هیئت منصفه به قید قرعه و به صورت علنی خواهد بود. هیئت منصفه هر استان در اولین جلسه خود یکی از اعضاء را برای مدت دو سال به عنوان دبیر هیئت منصفه انتخاب خواهد کرد. دبیر، مسئولیت اداره دبیرخانه را به عهده دارد. حداقل یک‌ماه قبل از اتمام دوره مسئولیت دبیر، دبیر جدید به وسیله هیئت منصفه استان انتخاب خواهد شد.

امور اجرایی این ماده در هر استان زیر نظر شورایی مرکب از رئیس کل دادگستری استان، رئیس شورای شهر مرکز استان و یکی از اساتید مسلمان و متعهد دانشگاه به معرفی وزیر علوم، تحقیقات و فناوری خواهد بود.

ماده ۴- اعضاء هیئت منصفه باید دارای شرایط زیر باشند:

- ۱- تابعیت جمهوری اسلامی ایران
  - ۲- مسلمان بودن
  - ۳- التزام عملی به قانون اساسی
  - ۴- حداقل سی سال سن
  - ۵- عدم محرومیت از فعالیت‌های اجتماعی
  - ۵- داشتن حداقل مدرک دیپلم متوسطه یا معادل آن در علوم حوزوی
- ماده ۵- تعداد اعضاء هیئت منصفه در استان تهران پانصد نفر و در استان‌های با جمعیت بیش از یک میلیون نفر، دویست و پنجاه نفر و در استان‌های با جمعیت کمتر از یک میلیون نفر، یکصد و پنجاه نفر می‌باشد.
- تبصره ۱- پس از تعیین دو سوم اعضاء، هیئت منصفه رسمیت می‌یابد.
- تبصره ۲- شورای مذکور در ماده (۳) حداقل سه ماه قبل از پایان دوره هیئت منصفه برای انتخاب هیئت منصفه جدید اقدام خواهد کرد. ترتیب انجام امور باید به نحوی باشد که حداقل یک‌ماه قبل از اتمام دوره هیئت منصفه، اعضاء هیئت منصفه بعدی مشخص شده باشند.
- ماده ۶- هیئت منصفه هر محکمه براساس قرعه در تهران بیست و یک نفر و در سایر مراکز استان‌ها چهارده نفر انتخاب می‌شوند. دبیر هیئت منصفه، ده روز قبل از زمان برگزاری دادگاه با دعوت از نمایندگان دادگستری و شورای شهر مرکز استان و وکیل یا نماینده متهم و شاکی قرعه‌کشی را انجام می‌دهد. حضور نمایندگان دادگستری و شورای شهر در مراسم قرعه‌کشی الزامی است.
- تبصره ۱- در ترکیب هیئت منصفه هر محکمه از یک صنف یا گروه اجتماعی نباید بیش از دو نفر از طریق قرعه‌کشی انتخاب شوند.
- تبصره ۲- در صورتی که به تشخیص دادگاه رسیدگی به اتهام فوریت داشته باشد و امکان رسیدگی نیز فراهم باشد، رعایت ده روز مذکور در این ماده الزامی نیست و دبیر هیئت منصفه موظف است ضمن همکاری با قاضی مربوطه اعضاء هیئت منصفه دادگاه را در موعد مقرر معرفی نماید.
- ماده ۷- در تهران دادگاه با حضور حداقل یازده نفر و در استان‌ها با حضور نه نفر از اعضاء هیئت منصفه تشکیل شده و رسمیت خواهد یافت. ملاک تصمیم‌گیری هیئت منصفه، آراء اکثریت حاضران

خواهد بود. اعضاء هیئت منصفه موظفند تا پایان جلسات دادگاه‌ها حضور داشته باشند.  
 ماده ۸- دبیرخانه هیئت منصفه زیر نظر هیئت منصفه انجام وظیفه می‌کند و بودجه آن از محل کمک‌های اهدایی تأمین خواهد شد.

ماده ۹- چنانچه هر یک از اعضای هیئت منصفه بدون عذر موجه در چهار جلسه متوالی یا شش جلسه متناوب در دادگاه حاضر نشوند و یا به همین ترتیب از شرکت در اتخاذ تصمیمات خودداری کنند با حکم همان دادگاه به دو سال محرومیت از عضویت در هیئت منصفه محکوم می‌شوند.  
 تبصره- هر یک از اعضای هیئت منصفه که با عذر موجه نتواند در جلسه دادگاه حاضر شود موظف است دو روز قبل از جلسه دادرسی، مراتب معذورت خود را به طور کتبی و مستدل به استحضار دادگاه برساند. در صورتی که سبب عذر بعداً حادث گردد، باید در اولین فرصت ممکن مراتب به اطلاع دادگاه رسانده شود. در غیر این صورت، عذر وی غیرموجه محسوب می‌گردد. عذر موجه در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب- در امور کیفری- مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی احصاء شده است.

ماده ۱۰- اعضای هیئت منصفه بعد از انتخاب در جلسه‌ای در برابر قرآن کریم به خداوند متعال سوگند یاد می‌کنند که بدون در نظر گرفتن گرایش‌های شخصی، گروهی و با رعایت صداقت، تقوی و امانت‌داری در راه احقاق حق و ابطال باطل انجام وظیفه کنند.

ماده ۱۱- رد صلاحیت اعضاء هیئت منصفه مطابق قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی همانند رد صلاحیت قضات خواهد بود.

ماده ۱۲- هرگاه در حین محاکمه، اعضاء هیئت منصفه سؤالی داشته باشند مراتب را کتباً جهت طرح، تسلیم رئیس دادگاه می‌کنند.

ماده ۱۳- پس از ختم رسیدگی، بلافاصله اعضاء هیئت منصفه به شور پرداخته و نظر کتبی خود را در دو مورد زیر به دادگاه اعلام می‌دارند:

الف- متهم، بزهکار است یا خیر؟

ب- در صورت بزهکاری، آیا مستحق تخفیف است یا خیر؟

تبصره ۱- پس از اعلام نظر هیئت منصفه، دادگاه در خصوص مجرمیت یا برائت متهم اتخاذ تصمیم نموده و طبق قانون مبادرت به صدور رأی می‌نماید.

تبصره ۲- هرگاه رأی هیئت منصفه مبنی بر مجرمیت متهم باشد، تطبیق جرم انتسابی با قانون و تعیین میزان مجازات با رعایت نوع پاسخ هیئت منصفه به پرسش دوم، بر عهده رئیس دادگاه است.

**مصوبه اصلاحی (نهایی) مورخ ۱۳۸۱/۷/۲۹ مجلس به منظور رفع ایراد شورا:**

ماده ۲- اعضاء هیئت منصفه از بین اصناف و گروه‌های مختلف اجتماعی نظیر روحانیون، اساتید دانشگاه، دانشجویان، پزشکان، مهندسان، کارگران، کشاورزان، نویسندگان، روزنامه‌نگاران، معلمان، وکلای دادگستری، کارمندان، هنرمندان، پیشه‌وران و تجار برای مدت چهار سال انتخاب می‌گردند.

ماده ۳- انتخاب اعضای اصلی و علی‌البدل هیئت منصفه هر استان از بین اقشار و صنوف مختلف از طریق اعلام عمومی و جمع‌آوری تقاضاهای داوطلبان عضویت در هیئت منصفه به قید قرعه و به صورت علنی خواهد بود. هیئت منصفه هر استان در اولین جلسه خود یکی از اعضاء را برای مدت دو سال به عنوان دبیر هیئت منصفه انتخاب خواهد کرد. دبیر، مسئولیت اداره دبیرخانه را به عهده دارد. حداقل یک‌ماه قبل از اتمام دوره مسئولیت دبیر، دبیر جدید به وسیله هیئت منصفه استان انتخاب خواهد شد.

امور اجرایی این ماده در استان تهران زیر نظر شورایی مرکب از وزیر دادگستری، رئیس کل دادگستری استان تهران و رئیس شورای شهر تهران و در سایر استان‌ها اعضاء شورا، رئیس کل دادگستری استان، نماینده وزیر دادگستری و رئیس شورای شهر مرکز استان خواهد بود. در هر استان یکی از نمایندگان استان در مجلس شورای اسلامی به انتخاب کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی به عنوان ناظر در جلسات شورا شرکت خواهد نمود.

ماده ۴- اعضاء هیئت منصفه باید دارای شرایط زیر باشند:

۱- تابعیت جمهوری اسلامی ایران

۲- مسلمان بودن

۳- التزام عملی به قانون اساسی

۴- حداقل سی سال سن

۵- عدم محرومیت از فعالیت‌های اجتماعی

۶- داشتن حداقل مدرک دیپلم متوسطه یا معادل آن در علوم حوزوی

ماده ۵- تعداد اعضاء هیئت منصفه در استان تهران پانصد نفر و در استان‌های با جمعیت بیش از یک میلیون نفر، دویست و پنجاه نفر و در استان‌های با جمعیت کمتر از یک میلیون نفر، یکصد و پنجاه نفر می‌باشد.

تبصره ۱- پس از تعیین دو سوم اعضاء، هیئت منصفه رسمیت می‌یابد.

تبصره ۲- شورای مذکور در ماده (۳) حداقل سه ماه قبل از پایان دوره هیئت منصفه برای انتخاب هیئت منصفه جدید اقدام خواهد کرد. ترتیب انجام امور باید به نحوی باشد که حداقل یک‌ماه قبل از اتمام دوره هیئت منصفه، اعضاء هیئت منصفه بعدی مشخص شده باشند.

ماده ۶- هیئت منصفه هر محکمه براساس قرعه در تهران بیست و یک نفر و در سایر مراکز استان‌ها چهارده نفر انتخاب می‌شوند. دبیر هیئت منصفه ده روز قبل از زمان برگزاری دادگاه با دعوت از نمایندگان دادگستری و شورای شهر مرکز استان و وکیل یا نماینده متهم و شاکی قرعه‌کشی را انجام می‌دهد. حضور نمایندگان دادگستری و شورای شهر در مراسم قرعه‌کشی الزامی است.

تبصره ۱- در ترکیب هیئت منصفه هر محکمه از یک صنف یا گروه اجتماعی نباید بیش از دو نفر از طریق قرعه‌کشی انتخاب شوند.

تبصره ۲- در صورتی که به تشخیص دادگاه رسیدگی به اتهام فوریت داشته باشد و امکان رسیدگی نیز فراهم باشد، رعایت ده روز مذکور در این ماده الزامی نیست و دبیر هیئت منصفه موظف است ضمن همکاری با قاضی مربوطه اعضاء هیئت منصفه دادگاه را در موعد مقرر معرفی نماید.

تبصره ۱- در ترکیب هیئت منصفه هر محکمه از یک صنف یا گروه اجتماعی نباید بیش از دو نفر از طریق قرعه‌کشی انتخاب شوند.

تبصره ۲- در صورتی که به تشخیص دادگاه رسیدگی به اتهام فوریت داشته باشد و امکان رسیدگی نیز فراهم باشد، رعایت ده روز مذکور در این ماده الزامی نیست.

ماده ۷- در تهران دادگاه با حضور حداقل یازده نفر و در استان‌ها با حضور نه نفر از اعضای هیئت منصفه تشکیل شده و رسمیت خواهد یافت. ملاک تصمیم‌گیری هیئت منصفه، آراء اکثریت حاضران خواهد بود. اعضای هیئت منصفه موظفند تا پایان جلسات دادگاه‌ها حضور داشته باشند.

ماده ۸- دبیرخانه هیئت منصفه زیر نظر هیئت منصفه انجام وظیفه می‌کند و بودجه آن از محل کمک‌های اهدایی تأمین خواهد شد.

ماده ۹- چنانچه هر یک از اعضای هیئت منصفه بدون عذر موجه در چهار جلسه متوالی یا شش جلسه متناوب در دادگاه حاضر نشوند و یا به همین ترتیب از شرکت در اتخاذ تصمیمات خودداری کنند با حکم همان دادگاه به دو سال محرومیت از عضویت در هیئت منصفه محکوم می‌شوند.

تبصره- هر یک از اعضای هیئت منصفه که با عذر موجه نتواند در جلسه دادگاه حاضر شود، موظف است دو روز قبل از جلسه دادرسی، مراتب معذوریت خود را به طور کتبی و مستدل به استحضار دادگاه برساند. در صورتی که سبب عذر بعداً حادث گردد، باید در اولین فرصت ممکن مراتب به اطلاع دادگاه رسانده شود. در غیر این صورت، عذر وی غیرموجه محسوب می‌گردد. عذر موجه در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب- در امور کیفری- مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی احصاء شده است.

ماده ۱۰- اعضای هیئت منصفه بعد از انتخاب در جلسه‌ای در برابر قرآن کریم به خداوند متعال سوگند یاد می‌کنند که بدون در نظر گرفتن گرایش‌های شخصی، گروهی و با رعایت صداقت، تقوی و امانت‌داری در راه احقاق حق و ابطال باطل انجام وظیفه کنند.

ماده ۱۱- رد صلاحیت اعضای هیئت منصفه مطابق قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی همانند رد صلاحیت قضات خواهد بود.

ماده ۱۲- هرگاه در حین محاکمه، اعضای هیئت منصفه سؤالی داشته باشند مراتب را کتباً جهت طرح، تسلیم رئیس دادگاه می‌کنند.

ماده ۱۳- پس از ختم رسیدگی، بلافاصله اعضای هیئت منصفه به شور پرداخته و نظر کتبی خود را در دو مورد زیر به دادگاه اعلام می‌دارند:

الف- متهم، بزهکار است یا خیر؟

ب- در صورت بزهکاری، آیا مستحق تخفیف است یا خیر؟

تبصره- پس از اعلام نظر هیئت منصفه، دادگاه در خصوص مجرمیت یا براءت متهم اتخاذ تصمیم نموده و طبق قانون مبادرت به صدور رأی می‌نماید.



اختیارات هیئت منصفه و نحوه اظهار نظر دادگاه تعیین شده است، چون این موارد شامل دادگاه ویژه روحانیت نیز می‌شود و مقام معظم رهبری مدظله‌العالی در پاسخ به نامه شماره ۱۴/۷۰/۱۱/۳ مورخ ۱۳۷۰/۷/۷ حاکم شرع دادگاه ویژه روحانیت در خصوص رسیدگی به جرایم روحانیون در دادگاه اخیرالذکر و حضور هیئت منصفه و نحوه ترکیب و تأیید اعضاء آن اعلام نظر نموده است؛ لذا از این جهت مواد مذکور خلاف شرع و مغایر اصول ۵ و ۵۷ قانون اساسی می‌باشد.

## ۲- نظرات شورای نگهبان در خصوص اساسنامه‌های مصوب هیئت وزیران

---

### ۳- نظرات تفسیری و مشورتی شورای نگهبان

---

### ۴- نظرات شورای نگهبان در پاسخ به استعلامات اشخاص حقیقی و حقوقی

---

### ۵- تذکرات ارشادی و قانونی شورای نگهبان

---

گفتنی است هر چند با اصلاح این مصوبه از سوی مجلس، ایراد مربوط به مغایرت این ماده با اصل ۵ بر طرف شده است، لیکن ماده (۳) و ذیل آن و تبصره (۲) ماده (۵) اصلاحی مزبور از جهتی دیگر (مغایرت با اصول ۱۵۷ و ۸۵ قانون اساسی) با ایراد شورای نگهبان مواجه شده است. برای آگاهی از ادامه‌ی مراحل بررسی این مصوبه، به ذیل اصول ۱۵۷ و ۸۵ در همین مجموعه، مراجعه کنید.)

امام خمینی (ره):

وازشورای محترم نکهبان می خواهم و توصیه می کنم، چه در نسل حاضر و  
چه در نسل های آینده که با کمال دقت و قدرت و طایف اسلامی و ملی خود  
را ایا و تحت تاثیر بیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و  
قانون اساسی بدون بیچ ملاحظه ای جلوگیری نمایند.

(صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۲۲)



آدرس: تهران، خیابان شهید سپهبد  
قرنی، کوچه خسرو، پلاک ۱۲  
صندوق پستی: ۱۴۶۳ - ۱۳۱۴۵  
تلفکس: ۰۲۱ - ۸۸۳۲۵۰۴۵  
info@shora-rc.ir  
www.shora-rc.ir